

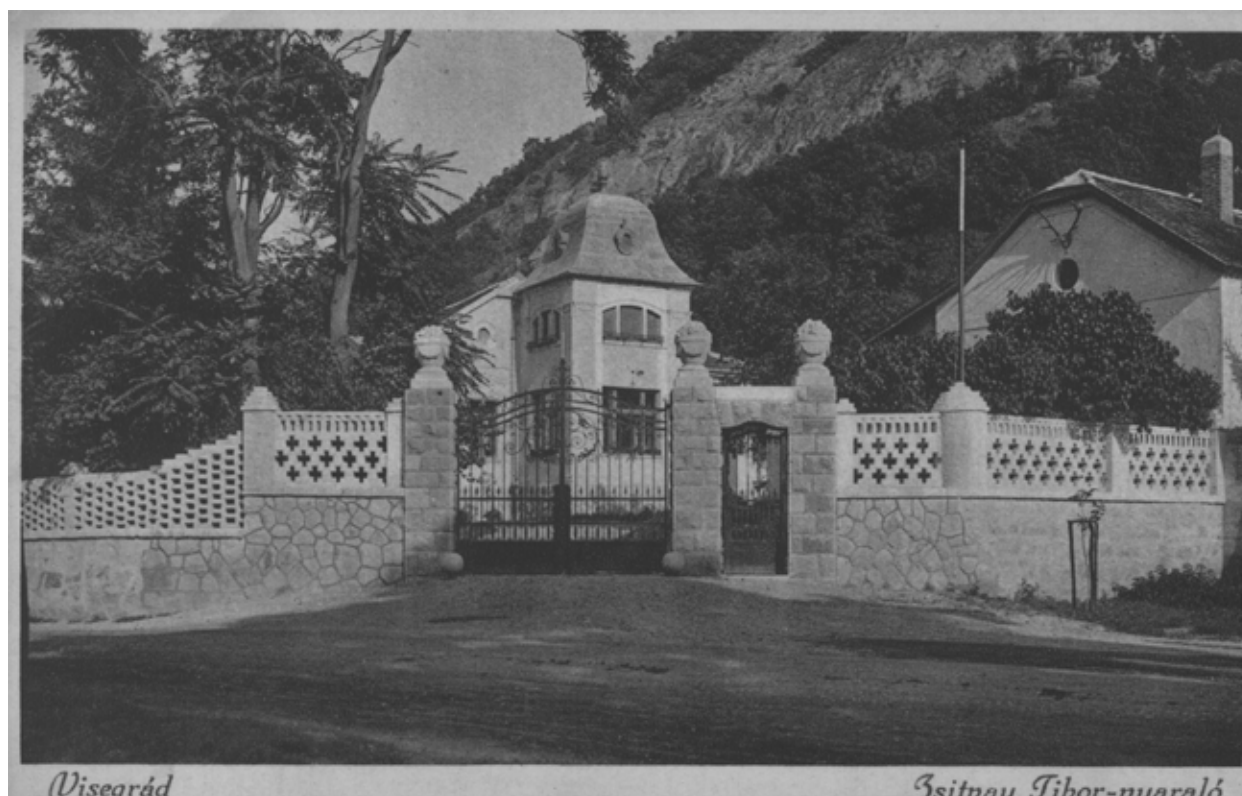
Gróf Péter

Zsitvay Tibor, Visegrád mecénása

2020

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

1. kép A Zsitvay-villa, 1930-as évek

2019-ben emlékeztünk meg Zsitvay Tibor (1884–1969) jogász, igazságügyi miniszter, a Magyar Nemzetgyűlés, majd az Országgyűlés Képviselőházának elnöke, a Magyar Turista Szövetség elnöke, majd védnök-elnöke halálának 50. évfordulójáról.¹

A Zsitvay család 1927-ben vette meg Visegrádon a mai Fő u. 17. sz. alatti telken levő házat, amelyet jelentősen átépítettek.² (1. kép) Zsitvay Tibor politikai elfoglaltsága mellett is aktívan részt vett Visegrád közéletében: az egyházközségi képviselőtestület tiszteletbeli elnöke volt, támogatta az 1924-ben felszentelt új harang elkészíttetését, 1926-tól volt tagja a Visegrád műemlékeinek feltárását, megóvását és a nagyközönségnek történő bemutatását célul tűző civil szervezetnek, a Visegrádi Várbizottságnak. Zsitvay politikai kapcsolatait messzemenően igénybe vette, hogy támogatást szerezzen a Várbizottságnak. 1928-ban kihallgatást kért Horthy

Miklóstól, s a kormányzó kilátásba helyezte, hogy elvállalja a Várbizottság fővédnökségét. 1929-ben és 1930-ban Zsitvay társaságában gróf Klebelsberg Kunó m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatott Visegrádra és nagyobb minisztériumi támogatást ígért a vár helyreállításához.³

Zsitvay Tibor a magyar turistaélet kiemelkedő egyénisége volt, a Magyar Turista Szövetség társelnöke (1921–1923), elnöke (1924–1926), a politikai szerepvállalásai miatt védnök-elnöke, majd 1933 és 1938 között ismét elnöke. Ő indította el 1938-ban a *Szent István vándorlást* a mai Országos Kéktúra elődjét. (2. kép)

1933-ban az ő támogatásával épült meg Visegrádon a Nagyvillám hegyen levő kilátó, amely 2005-ben lett felújítva és műemlékké nyilvánítva, s újra a Zsitvay-kilátó nevet viseli. 1934-ben szintén a Nagyvillámom a Budapes-

1 Zsitvay Tibor életrajza. In: Zsitvay Tibor emlékiratai. Magyarország 1921–1941. Szerk.: Sipos Péter. Budapest, 1999. 19–44.

2 Györgyi Géznáné riportja Zsitvay Tibornéval, 1976. Beszélgetések Visegrádról 1976. I. 6. füzet. Kézirat. MNM Mátyás Király Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény.

3 Schulek János: Visegrád problémái és feladatai. A Visegrádi Várbizottság Kiadványai 1936. 1. füzet 41–42.

Nemzeti Ujság, 1928. november 23. 10. évfolyam, 266. szám 8.

Pesti Hírlap, 1928. november 23. 50. évfolyam, 266. szám 9.

Budapesti Hírlap, 1928. november 23. 48. évfolyam, 266. szám 9.

3. kép A nagyvillámi turistaház, 1930-as évek

ti Orvosok Turista Egyesületének turistaházát avathatta fel.⁴ (3. kép)

Zsitvay Tibor nagy tisztelője volt a szabadságharc fővezérének, Görgei Artúrnak, aki élete utolsó négy évtizedét jórészt Visegrádon töltötte.⁵ Ebben az is közrejátszhatott, hogy nagyapja, Zsitvay József (1797–1862) fogságot szenvedett 1848–49-es helytállása miatt, apja, Zsitvay Leó (1841–1915) kúriai tanácselnök, fiatal jogászként Görgei Artúr öccse, Görgey István irodájában dolgozott.⁶ Zsitvay Tibor 1933-ban a tábornokról elnevezett ún. Görgey-bércen a visegrádi villatulajdonosok és a magyar turisták támogatásával közadakozásból emlékművet emeltetett.⁷

Az 1933. június 24-i ünnepélyes avatásról a korabeli filmhíradó, a Magyar Távirati Iroda

2. kép Zsitvay Tibor fogadja a Visegrádra érkező Szent István túra résztvevőit, 1938 nyara. A képen Zsitvay kockás kabátban kezében bottal, tőle jobbra Bakody Aurél orvos, egyetemi tanár, mellette előrehajolva Schulek János látható

4 Magyar Turista Lexikon. Szerk.: Polgárdy Géza. Budapest, 1941. 231.

5 Gróf Péter: Görgei Artúr Visegrádon. Honismeret 2016. 2. 19–27.

6 Újság 1941. december. 25. 18. évf. 294. sz. 31.

7 Gróf Péter: Görgei Artúr visegrádi évtizedeihez. Folia Historica XXXI. 2016. 267–288.

4. kép Zsitvay Tibor – a kép bal oldalán – a Görgey-bérc avatásán, 1933. június 24.

és számos újság is tudósított.⁸ A Bartha Lajos erdőmérnök tervei szerint készült, terméskőből épített emlékművön Zsákody Csiszér János szobrászművész Görgei Artúr-reliefje látható egy márványtáblával. Az eseményen a kormány nevében, Hóman Bálint kultuszminisztert helyettesítve Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi miniszter mondott beszédet, amelyben kiemelte, hogy a bécsi levéltári források ismeretében semmilyen adat nem került elő, amely a táborok elleni vádakát bizonyítaná. Jelen voltak Almássy László, a képviselőház elnöke, Preszly Elemér, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánja, Huszár Aladár, Budapest főpolgármestere, Szukováthy Imre, a Testnevelési Főiskola igazgatója, a Görgey-család számos tagja, Görgey László és Papp József felsőházi tag, Nagy Emil, Erdődy-Harrach Tihamér országgyűlési képviselők, Fáy István főispán, a miskolci Görgey Artúr 13.-ik gyalogezred, a turistaszerveze-

⁸ Magyar Távirati Iroda 1933. június 24. 24 kiadás. Budapesti Hírlap 1933. június 25.12.

tek, Visegrád, Nagymaros községek képviselői, a Magyar Turista Szövetség, a Magyar Jogász Sport Egylet, a Magyar Turista Egyesület, a Pénzüntézeti SE Ligájának Turista Osztálya stb. Az ünnepségen Zsitvay Tibor elszavalta ez alkalomra írt versét, amelyet az emlékmű táblájára is rávéstek.(4. kép)

*„Magányos bérc a zúgó rengetegben...
Így állt soká. Keményen Egymaga...
Villám, ha gyúlt vádló fellegekben,
Dacolva fénylett büszke homloka,
Mélyében szikla, cserfalomb a vállán...
Álmodta szentünk maga igazát,–
Míg lassan-lassan szín valóra válván,
Örök borostyán font rá koronát.”*

Zsitvay Tibor Visegrád történelmi emlékeinek megóvásában és bemutatásában végzett önzetlen tevékenységének újabb jelentős állomása volt a Schulek János által 1934-ben megtalált királyi palota régészeti feltárásának időszaka.⁹ Ennek a munkának a támogatásában is meghatározó szerepet játszott.1940-ben az ő közreműködésével Szendy Károly Budapest polgármestere 1600 pengőt juttatott az egyik ásatáshoz szükséges telek megvásárlásához.¹⁰ Több levélben fordult Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, kérései sikeréről tanúskodik az alább idézett levél:

„Bp. 1942. II. 12.

Kedves Barátom!

Őszinte örömmel vettem a Nevedben Fáy államtitkár úr aláírásával kiadott 30,072/1942. III. sz. a. kelt és mai napon kézbesített elhatározást, amely a visegrádi ásatások folytatására és az eredmények megóvására újabb 20.000 pengő

⁹ A visegrádi királyi palota. Szerk.: Buzás Gergely–Orosz Krisztina. Budapest, 2010. 81.

¹⁰ Balla Árpád: Palota a föld alatt A visegrádi királyi palota ásatása 1934-1944 Altum Castrum a visegrádi Mátyás Király Múzeum füzetek 3. Visegrád 1993. 13.

5. kép Zsitvay Tibor – a kép bal oldalán – a királyi palota díszudvarának feltárásán Schulek Jánossal, 1941.

folyósítását engedélyezett.

Fogadd, kérlek, nagylelkű elhatározásodért a Várbizottság és szerény személyem tiszteletteljes, hálás köszönetének nyilvánítását.

Engedd meg, hogy egyúttal arra kérélek, hogy légy kegyes ezzel az ügyvel kapcsolatosan – alkalmas közeli időben – szóbeli előterjesztésemre alkalmat adni.

Őszinte tisztelettel és szíves üdvözlettel

régi barátod

Zsitvay Tibor”¹¹

1942 májusában Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter elnökletével értekezletet tartottak a visegrádi ásatások jövőjéről, Fáy István államtitkár, Haász Aladár miniszteri osztályfőnök és Say Géza miniszteri tanácsos, mellett a Műemlékek Országos Bizottsága részéről

Gerevich Tibor, Lux Kálmán ill. Zsitvay Tibor és Schulek János vettek részt. Hóman Bálint a kutatások eddigi eredményeit nagyra értékelve, további jelentős állami támogatást helyezett kiállításba a feltárások folytatására. Erről a megbeszélésről a korabeli sajtó is beszámolt.¹² Zsitvay Tibor számos sajtónyilatkozatban hangsúlyozta a királyi palota kutatásának fontosságát.¹³ 1941-ben és 1942-ben a Búvár c. tudományos ismeretterjesztő folyóiratban 5-5 oldalas fényképekkel illusztrált cikkben számolt be a palota feltárásának eddigi eredményeiről, kiemelve Schulek János érdemeit. (5. kép, 6. kép)

Zsitvay Tibor visegrádi mecénási tevékenységének talán legmonumentálisabb alkotása a Mátyás- emlékmű, a dunai torony és a várépítő IV. Béla király-szobor felállítása 1939-ben. Az Budapestről Esztergom felé vezető műút felújí-

¹² Függetlenség 1942. máj. 17. 10. évf. 111. sz. 3. p
Új Magyarország 1942. május 17. 9. évf. 111. sz. 3-4.
Nemzeti Újság 24. évf. 111. máj. 17. 6.

¹³ Újság 1941. október 19. 18. évf. 239. 5.

Nemzeti Újság 194. december 7. 23. évf. 280 sz. 4.

¹¹ OSZK Kézirattár. Fond 15/1743.

6. kép Zsitvay Tibor és Lux Kálmán építész (Műemlékek Országos Bizottsága) a Herkules kút kávalapjai mellett, 1941 június

7.kép Zsitvay Tibor és Schulek János (középen) a Duna part rendezési munkálatainál

tási munkálatai követően, 1939 és 1940 között Schulek János tervei alapján, a főváros 12 000 pengős támogatásával helyreállították a dunai tornyot, az alsóvár déli kapuját, az ún. budapesti kaput. (7. kép) A székesfőváros pénzügyi bizottságának 1940 április 23-i ülésén, amikor erről a pénzügyi hozzájárulásról is döntöttek Zsitvay Tibor felszólalásában az alábbiakat mondta:

„Azt hiszem, ha van hely, ahova a budapesti közönség a legnagyobb százalékban rándul ki, ha van hely, ahol hamarabb fordul meg a budapesti polgár, mint a budai hegyekben, vagy akár a budai várban, — mert ha méltóztatnak egyszer kérdést intézni, statisztikát csinálni, mert mindenből ezt szeretünk csinálni, hogy az iskolai ifjúság körében ki látta a budai várnak ezt vagy azt a kevésbé szemmel látható részét és ki látta Visegrádot, akkor azt fogják mondani, hogy Visegrádot már láttuk, de a budai várat nem — akkor Visegrád ez a hely.”¹⁴

Az északi kaputorony belső falán 1939-re készült el a Nagy Lajost ábrázoló dombormű. Az emlékmű- együttes elkészüléséről Zsitvay levélben számolt be Hóman Bálintnak:

„Kedves Bálint!

„Isten segítségével a Visegrádon tervezett alkotások első sorozata befejezést nyert s most amikor a felavatásukra kerül sor, első sorban Hozzád fordulok ezzel a nekünk örvendetes hírrel, mert elsősorban a Te hathatós támogatásodnak köszönhetjük az elért sikert. A vízibástya, torony és kapu elkészült, rajta IV. Béla sikerült szobrával és az ugyancsak felavatásra váró országzászlóval. A most épült partisétány másik végpontján áll Fadrusz kolozsvári Mátyás szobrának feje (az eredeti mintáról öntve) Schulek János pompás talapzatán, amely egyszersmind a hősi emléket is magában foglalja. Fent a Salamontorony udvarán a kaputorony nyílása felett... ott díszlik Szentgyörgyi István utolsó kitűnő alkotása: Nagy Lajos bronzdomborműve. Mindez – művészi és történeti becsénél fogva országos figyelemre méltóan – felavatását várja.

A hősi emlék avatását József főherceg tábornagy úr volt kegyes vállalni és október elsejét tűzte ki határnapul. Most az összes il-

¹⁴ Fővárosi Közlöny 1940. 51. évf. 20. sz. május 7. 522.

8. kép A Mátyás szobor és emlékmű felavatása, 1939. október 11.

letékes tényezők tudtával és megbízásából arra kérlek, kegyeskedjél a Vár restaurált részeit és a három nagy király emlékét a Salamontorony udvarán (autóval elérhető) tartandó ünnepi beszéddel felavatni.

Nagyon kérlek ne mondj nemet, hanem inkább mielőbbi igent, hogy a meghívókat kellő időben elkészíthessük.

Kedvező válaszodra biztosan számít és azt előre is köszöni, szívélyes üdvözlettel

tisztelő, régi barátod

Zsitvay Tibor

Visegrád 1939. IX. 15.

(Vizigarád)

Visegrád telefon 276.

Nagyméltóságú Hóman Bálint úrnak
Bpest¹⁵

A korabeli sajtó így számolt be az avatási ünnepségről:

„Nagyszabású ünnepségek színhelye volt vasárnap a történelmi múltú Visegrád, az árpádházi királyok és Nagy Lajos kedvelt vára. József főherceg és nagyszámú közönség jelenlétében vasárnap avatták fel itt a hősök emlékét, IV. Béla, Mátyás és Nagy Lajos szobrát, valamint az újjáalakított vízibástyát az országzászlóval együtt. Mátyás emlékműve Fadrusz János kolozsvári Mátyás-lovasszobra fejének hű mása, Nagy Lajos ércdomborműve pedig, amelyet az őrtorony falába illesztettek, a nemrég elhunyt Szentgyörgyi István alkotása. IV. Béla szobrát Krasznay Lajos készítette.

Az ünnepségek sorozata a hősi emlékműnél kezdődött, ahol a várbizottság elnöke, Zsitvay Tibor üdvözölte az egybegyűlteket és köszönetet mondott mindazoknak, akik az új alkotások létrehozatalában közreműködtek. József főherceg nagyhatású beszéddel avatta fel a hő-

15 OSZK Kézirattár, Fond 15/1743.

9. kép A Salamon-toronyhoz vezető turistaút építése 1938. szeptember

sök emlékművét, méltatta IV. Béla, Nagy Lajos és Mátyás uralkodói nagyságát, végül megemlékezett arról a hősiességről, amelyet Visegrád szülöttei a világháborúban az ő vezérlete alatt tanúsítottak.

Az országzászlónál Urmánczy Nándor szólott 'a közönséghez, Salamon tornyánál Nagy Lajos domborművének felavatásánál pedig Kornis Gyula egyetemi tanár méltatta a nagy királyok emlékét. Párhuzamot vont Nagy Lajos és Mátyás között, megállapítva, hogy mindkettőjük lelkében hatalmas egyéni becsvágy lakott, de ez egybeforrott a nemzet érdekével. [...]'¹⁶ (8. kép)

Az fenti monumentális munkálatok részeként, az ún. budapesti kapun kívül a hegy fel-

öli oldalon turistautat építettek az alsóvárhoz. (9. kép, 10. kép) 1940 augusztusában illusztris társaság gyűlt össze Zsitvay Tibor villájában. Szendy Károly polgármester, Radnótfáy-Nagy György kabinetirodai tanácsos, Szukováthy Imre, a testnevelési főiskola igazgatója, Bakody Aurél főorvos, Zboray Géza főszolgabíró, Hell Ferenc érseki titkár, esperes, Nagy Bódog huszárezredes és visegrádi közelet több ismert tagja. Zsitvay Tibor ünnepi beszédben emlékezett meg Schulek Frigyes és fia Schulek János munkásságáról és bejelentette, hogy a Salamon-toronyhoz vezető utat Schulek-útnak nevezik el. Ezek után a társaság elsétált a hegy oldalába vezető ösvényhez leleplezték az itt elhelyezett, Madarassy Walter által készített, Schulek Frigyes és Schulek Jánost ábrázoló a kettős bronz reliefet.¹⁷ (11. kép, 12. kép) Az út az idők folyamán megfelelő karbantartás, kőomlás és az erózió következtében tönkrement, ma már nem

¹⁶ Esztergom és vidéke 1939 október 8. 2.

¹⁷ Új Magyarország 7. évf. 185. sz. augusztus 15. 7.

10. kép Zsitvay Tibor a turistaút építésénél, 1938.szeptember 11.

használható. A Schulek Frigyes dombormű a Salamon-toronyban látható, Schulek János relief jelenleg a múzeum raktárában van elhelyezve.

A visegrádi plébániatemplom mellett áll Árpád-házi Boldog Margit szobra, amelyet 1943. július 19-én, Margit szentté avatása előtt néhány hónappal avattak fel. A vörös márványtalapzaton álló, zománcozott műanyagból készült szobrot, Madarassy Valter művészi alkotását, a Zsitvay-család adományozta Visegrád községének.¹⁸

Visegrád XX. századi mecénásáról, Zsitvay Tiborról 2019. július 9-én, halálának 50. évfordulóján, Visegrádon a Királyi Palota Nagytermében Visegrád Város Önkormányzata és a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma szervezésében konferenciával emlékeztek meg. A rendezvény fővédnöke Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke, védnökei: Vízkelety

Mariann, az Igazságügyi Minisztérium államtitkára és Varga Benedek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója voltak. Az ülészakon elhangzott előadások Zsitvay Tiborról, a jogalkotóról, a politikusról, az Országgyűlési Múzeum szervezőjéről, Visegrád mecénásáról és a turista mozgalom vezető egyéniségéről szóltak. Az előadások után a Zsitvay Tibor támogatásával 80 éve felavatott Mátyás-emlékműhöz, majd a IV. Béla-szoborhoz ment a konferencia közönsége, ahol a koronás országzászlórúdra felvonták a magyar nemzeti lobogót. Ezután a Hazajáró Honismereti és Turista Egylet szervezésében Zsitvay-emléktúra indult a Görgey-bérc – Zsitvay-kilátó – Zsitvay-villa útvonalon.

Zsitvay Tibort 1945 után koholt vádakkal börtönbüntetésre ítélték, amely elől kénytelen volt nyugatra menekülni. A számkivetettség éveiben, halála előtt írta az alább idézett, kissé érzelmes, de Zsitvay Tibor hazaszeretetről, Magyarországhoz való kötődéséről tanúskodó verset:

¹⁸ Esti Újság 7. évf. 163. 1942. július 21. 3.

11. kép Zsitvay Tibor (fehér ruhában) a Schulek út avatásán, 1940. augusztus

„Szent vagy drága Magyarország!
Minden nappal szentebb!
Hitedet el nem orozták,
Tűzben megedzett lett!
Vallod a Szentháromságot
Bármi kínban – híven.
Ősi múltunk nem gyalázod,
Úgy szép az, –amilyen!
Elhagyhat az egész világ,
Hited azért mégis szilárd,
Hogy segít az Isten,
Megsegít az Isten!

Zsitvay Tibor

Élete 85. Karácsonyán, 1968.¹⁹”

¹⁹ OSZK Kézirattár, Fond 451/3332.

A cikkben közölt képek a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeumának gyűjteményéből származnak illetve Zsitvay Tibor unokája, Schandl Jánosné Szentgyörgyi Andrea bocsátotta rendelkezésünkre, nagylelkű segítségét ezúton is szeretném megköszönni.

12. kép Schulek Frigyes és János domborműve a Schulek út elején, 1940.